

LBRIS

We know
books

MARIN PREDA

MOROMETII

VOLUMUL I

Ediție stabilită de Alexandru Preda

Prefață de Oana Soare

Fișă biobibliografică și referințe critice
de Lucian Pricop

EDITURA CARTEX SERV

CUPRINS

<i>Romanul unei enigme</i>	7
<i>Fișă biobibliografică</i>	17
<i>Referințe critice</i>	19
<i>Notă asupra ediției</i>	39
Moromeții. I	
Partea întâi	43
Partea a doua	205
Partea a treia	305

I

În Câmpia Dunării, cu câțiva ani înaintea celui de-al Doilea Război mondial, se pare că timpul avea cu oamenii nesfârșită răbdare; viața se scurgea aici fără conflicte mari.

Era începutul verii.

Familia Moromete se întorsese mai devreme de la câmp. Cât ajunseseră acasă, Paraschiv, cel mai mare dintre copii, se dăduse jos din căruță, lăsase pe alții să deshame și să dea jos uneltele, iar el întinsese pe prispă o haină veche și se culcase peste ea gemând. La fel făcuse și al doilea fiu, Nilă; intrase în casă și după ce se aruncase într-un pat, începuse și el să geamă, dar mai tare ca fratele său, ca și când ar fi fost bolnav. Al treilea băiat, Achim, se furișase în grajdul cailor, se trântise în iesle să nu-l mai găsească nimeni, iar cele două fete, Tita și Ilinca, plecaseră repede la gărlă să se scalde.

Rămas singur în mijlocul bătăturii, Moromete, tatăl, trăsesse căruța sub umbra mare a celor doi salcâmi de lângă poarta grădinii și apoi ieșise și el la drum cu țigara în gură. Părea de la sine înțeles că singură mama rămânea să aibă grijă ca ziua să se sfârșească bine.

Moromete stătea pe stănoaga podiștei și se uita peste drum. Stătea degeaba, nu se uita în mod deosebit, dar pe fața lui se vedea că n-ar fi rău dacă s-ar ivi cineva... Oamenii însă aveau treabă prin curți, nu era acum timpul de ieșit în drum. Din mâna lui fumul țigării se ridica drept în sus, fără grabă și fără scop.

– Ce mai faci, Moromete? Ai terminat, mă, de sapă?

Iată că se ivise totuși cineva. Moromete ridică fruntea și îl văzu pe vecinul său din spatele casei apropiindu-se de podișcă. Se uită numai o dată la el, apoi începu să se uite în altă parte; se vedea că nu o astfel de apariție aștepta. „...Pe mă-ta și pe tine, chiorule!“ șopti atunci Moromete pentru el însuși, ca și când până atunci ar mai fi înjurat pe cineva în gând și acum îl îngloba și pe vecin, fiindcă tot apăruse; după care răspunsese foarte binevoitor:

– Da, am terminat... Tu mai ai, mă, Bălosule?

– Am terminat și eu. Mai aveam un petic dincoace în Pământuri, mi l-au săpat ai lui Țugurlan... Ce faci, Moromete, te-ai mai gândit? Îmi dai salcâmu ăla?

Moromete se uită țință la vecinul său, înțelegând pentru ce ieșise el la drum, și nu răspunse la întrebare. „Da, am discutat odată să-ți vând un salcâm! Poate am să ți-l vând... poate n-o să ți-l vând... De ce trebuie să ne grăbim așa?“ părea el să-i spună.

– Dar Victor al tău... El nu mai iese la sapă, Bălosule? Sau de când e voiajor nu-l mai aranjează? zise Moromete. Adică... admitem cazul că fiind ocupat... mai adăugă el.

Vecinul avu bănuiala că aceste cuvinte nu sunt chiar atât de nevinovate cum s-ar fi putut înțelege din glasul cu care fuseseră rostite, dar trecu peste asta.

– Păi de ce zici că nu vrei să mi-l mai dai, Moromete? Că voiam să ți-l plătesc...

Drept răspuns, Moromete începu să se uite pe cer.

– Să ții minte că la noapte o să plouă. Dacă dă ploaia asta, o să fac o grămadă de grâu, Tudore! zise el.

Bălosu nu mai zise nici el nimic; apoi după câteva clipe schimbă vorba:

– Mă întâlnii pe la prânz cu Jupuitu. Zicea că mâine dimineață o pornește prin sat după *fonciire*.

Moromete rămase nemișcat.

– Zice că a primit o dispoziție sau un ordin, dracu să-l ia... Că cine are de achitat *fonciire* și n-o s-o achite mâine, o să le ia din casă.

Moromete se mohori dintr-o dată. Vru să răspundă, dar se ridică pe neașteptate de pe stănoagă și sări spre poartă; un cal scăpase din grajd și voia să iasă la drum.

— Nea îndărăt, bleagule, unde vrei să te duci? strigă omul închizându-i poarta în nas.

Calul nu se sperie însă, rămase cu botul lângă ulucă și suflă puternic pe nări, apoi, cu dispreț parcă, se întoarse cu spatele și începu să se frece de ulucă.

— Nea, n-auzi, surdule!... Tu-ți adineaura mă-tii! strigă Moromete infuriat.

Calul se opri din scărpinat și porni nepăsător spre prispa casei unde zăcea Paraschiv. Moromete se luă după el, dar calul nu-l luă în seamă, se opri lângă prispă și întinse gâtul lângă parmalac, unde începu să roadă cu dinții dintr-un drob de sare. Paraschiv ridică fruntea, se uită câteva clipe ca și când n-ar fi înțeles ce se întâmpla, apoi deodată îi repezi calului cu toată puterea un picior în burtă.

Tot atunci mama ieși în prag. Avea fața roșie și obosită, iar nădușeala îi curgea șiroaie înnegrite peste obraji și gât.

— Ilie, unde s-au dus fetele alea? Ce fac eu aici singură? Acu se întunericește și ce mâncați?

— Raci o să mâncăm, fa, d-aia te vaiți tu? răspunse Moromete trăgând calul spre grajd.

Raci nu se găseau nicăieri în apele satului. Tocmai raci, prin urmare, aveau să mănânce la masă. Femeia se șterse cu deznădejde pe frunte, înghiți în sec și pieri în tindă.

— Niculae, unde ești, mă? strigă Moromete spre grădină.

— Aicea sunt! se auzi un glas de undeva.

— Ce faci acolo? Treci încoace și ajută-i mă-tii! Te duseși în grădină să te odihnești, că până acum stătuși! Când ți-oi da una după ceafă, îți sar mucii pe jos!

Pe poarta grădinii intră un băiat de vreo doisprezece ani. Avea capul gol și cămașa de pe el era ferfeniță. Picioarele goale erau pline de zgârieturi vechi cu urme de sânge închegat cu praf.

– Treci la mă-ta și vezi ce treabă are! spuse iar Moromete, pornind încet spre grădină.

II

Băiatul se urni de lângă poartă și intra în tindă. La vatră, femeia se chinuia cu o mână să mestece mămăliga, iar cu alta să prăjească niște ceapă în tigaie. Alături de vatră, prinsă între două cărămizi, clocotea o oală cu ceva verde înăuntru. Femeia dăduse jos căldarea cu mămăligă și o mesteca aprig, încercând din când în când s-o țină pe loc cu talpa piciorului.

– Veniși cu oile, mă? Du-te repede și prinde-o pe Bisisica... Viu și eu acum să le mulgem... Să torn mămăliga... Unde sunt fetele alea?

Băiatul se uită la maică-sa și se întoarse alene îndărăt, fără să spună ceva. Ieși în curte și începu să strângă oile spre obor. Câtiva miei săriseră pe prispă și lingeau sare.

– Câși, mânca-te-ar căinii! zise el apucând mieii de gât și făcându-le vânt de pe prispă.

Închise poarta oborului și rămase între oi tăcut. Oborul era mic și cele douăzeci, douăzeci și cinci de oi abia aveau loc să se miște. Una dintre ele, care stătea alături de băiat, frecă pământul cu copita ei mică și se culcă încet, suspinând. Era o oaie bătrână și blândă care mergea totdeauna în urma cârdului.

– Ai prins-o, mă? Hai mai repede că se răcește mămăliga!

Băiatul se întoarse nepăsător spre mama lui care intrase în obor cu un căldăroi în mână și abia se mișcă.

– Hai, Niculae... hai, Niculae! Să nu-ți dau acum câteva! Unde e Bisisica? Treci s-o prindem, unde te tot uiți? zise femeia cu glas moale și cam îndepărtat, ca și când ar fi vorbit gardurilor.

– Lovi-o-ar moartea de Bisisică! mormăi Niculae, apropiindu-se de o oaie neagră și cornută care se pitise într-un colț și aștepta nemișcată, ascultând parcă cele ce se spuneau despre ea.

Băiatul se repezi asupra ei și o apucă de picior; oaia nu se mișcă, dar când își simți piciorul prins zvâcni pe neașteptate și-l trânti pe băiat cu burta la pământ.

– Fire-ai a naibii, dacă nu te omor! scrâșni el și ridicându-se cu o sprinteneală uimitoare se repezi iar. De astă dată, el n-o mai scăpă din mâini. Oaia sărea în trei picioare și gemea greu. Femeia se apropie cu căldarea și o apucă de celălalt picior, o trase spre buza căldăroiului și începu s-o mulgă. Niculae o ținea de coarne și o izbea cu sălbăticie peste bot.

– Mânca-te-ar lupii să te mănânce! Dacă n-am să te omor într-o zi...

Femeia zise s-o lase în pace, să nu mai dea în ea degeaba. Cum degeaba? Mergea în frunte și totdeauna târa întreg cârdul în goană peste izlaz și nu se mai oprea până nu ajungea pe locurile de păscut. Niculae era silit să alerge și el și arunca zadarnic cu bulgări spre ea. Când ajungeau pe miriște, băiatul cădea istovit de goană pe o brazdă și plângea în neștire. Uneori o prindea cu ajutorul altor băieți și o bătea cu cruzime. Oaia se mai cumițea un timp, lăsa alteia conducerea cârdului, apoi iarăși își lua locul. Câteodată, înnebunit, Niculae alerga înaintea oilor aflate în plină goană, despărțea cârdul de oaia bezmetică, o alunga în porumburi cu ciomagul și o bătea cu bolovani până îl părăseau puterile. Oaia sărea din loc în loc, fugea, se oprea tremurând și gemea de lovituri. În ziua aceea nu mai alerga, dar a doua zi goana și chinul băiatului reîncepeau cu prospețime. Niculae o ținea minte încă de pe când era noatină.

Într-o iarnă, la Bobotează, venise popa cu căldărușa și intrase în obor să stropască oile cu aghiazmă. Basisica – așa o botezase Achim când o învățase să împungă ca berbecii – ieșise din cârd și ridicase fruntea spre popă. Când părintele făcuse semnul crucii zbicind din busuioc, oaia, crezând că e vorba de împuns, se repezise în patrafirul aceluia bestecăind cu cornițele ei mici printre picioarele popii.

– Gata, ai scăpat, zise femeia lovind cu milă spinarea oii, care în tot timpul mulsului tremurase ca frunza. Dă-i drumul, Niculae!

MOROMETII

VOLUMUL II

Ediție stabilită de Alexandru Preda

Prefață de Oana Soare

Fișă biobibliografică și referințe critice
de Lucian Pricop

EDITURA CARTEX SERV

CUPRINS

Moromeții. II

Partea întâi	9
Partea a doua	155
Partea a treia	265
Partea a patra	389
Partea a cincea	467

I

În bine sau în rău, se schimbaseră Moromete? Cei care îl dușmăneau sau stăteau cu ochii pe el se potoliră sau îl uitară, ca și când l-ar fi iertat sau l-ar fi disprețuit. Ce putea să însemne asta?

Bălosu deveni chiar binevoitor față de vecinul său, iar Guica și Parizianu le întrebau pe fete când le întâlneau pe drum dacă alde Paraschiv nu le-a mai scris. De Nilă și Achim nu ziceau nimic, ca și când din partea ăstora doi n-ar mai fi putut pridi să citească atâtea scrisori. Arăta tăcută Guica, nu i se mai auzea deloc gura prin fața casei, pesemne că nepoții aveau alte griji pe-acolo decât să-i trimită scrisori. În acei ani muri părăsită în bordeiul ei și fu dusă la cimitir de Parizianu. Moromete, cu toate că era vorba de sora lui mai mare, nu veni nici măcar s-o vadă, dar asta nu miră pe nimeni, se cunoșteau în sat altele de acest fel mult mai rele.

Cu atât mai puțin băgă cineva de seamă că fi-său cel mic, Niculae, nu se mai ducea nici el la școală; deși maică-sa vânduse și ea un pogon din pământul ei să-l țină mai departe, totul se opri când trebuia să treacă pe al patrulea an: Moromete îi spuse, fără multă vorbă, că s-a terminat și cu istoria lui cu *studiile*, să stea acasă și să pună mâna pe sapă. Băiatul nu se mai zbatu nici el ca la început, nu se mai plânse nici pe lângă maică-sa și nici pe lângă preot sau fostul lui învățător ca să-l ajute; cu tatăl său se întâmpla ceva. Nu se mai putea vorbi cu el, spunea una și el asculta și ai fi zis că înțelegea, ca să te pomenești pe urmă că răspunsurile pe care ți le dădea veneau din altă parte... Devenise în mod ciudat

întreprinzător și în anul când nu îi mai dădu voie lui Niculae să-și urmeze școala (an în care începuse și războiul) îi mergea destul de bine, își făcuse un pridvor în fața casei și tot timpul umbla cu căruța și caii de la munte la baltă. Parcă chiar întinerise, arăta zdravăn, cu mustața mereu neagră și când tot satul se pitea în casă și coșurile fumegau sub gerurile năpraznice ale iernii, era văzut cu alții mai tineri, cu săniile încărcate cu porumb, gata să plece să le vândă în creierul Carpaților, la mocani. Se întorcea cu purcei mici cât niște gherlani pe care îi revindea în sat, cu știță de învelit acoperișurile și cu butoaie de țiucă. Poli galbeni îi umpleau buzunarele și pe toate le vedea acum din punctul de vedere al unui câștig eventual. El nu zicea așa, găsisese un alt cuvânt pe care îl adoptaseră și noii lui prieteni (căci cu cei vechi rupsesse, cu Cocoșilă nu se mai împăcase nici până azi, iar de Dumitru lui Nae și Iocan se îndepărtase de mult), acest cuvânt era *beneficiu*. Moromete îl folosi chiar și când Niculae îl întrebă ce avea cu el de nu-l mai lăsa să meargă mai departe pe drumul lui, din moment ce nu era vorba de bani? Fusesse singura întrebare pe care băiatul i-o pusese după ce așteptase câteva săptămâni, și el și maică-sa, să se lămurească dacă nu cumva era vorba doar de o suceală a lui, sau poate de-o uneltire care îl izbise cu putere și îl ridicase contra lor, temerea de totdeauna a mamei.

– De ce zici, tată, că nu vrei să mă lași mai departe? întrebă fiul cu o voce în care cu trei ani în urmă speranța legată de fapt de firea de atunci a tatălui avusese totdeauna un tremur cu care îi forțase acestuia gândirea lui întortocheată; acum nu mai răzbătea din glasul băiatului decât o curiozitate rece.

– Și ce beneficiu o să am eu, mă, de pe urma ta, dacă te las să te duci mai departe la școală? răspunse Moromete. Ce, nu-ți place munca?!

Dacă îi plăcea munca lui Niculae? Sigur că nu îi plăcea, dar ce, asta era o noutate, nu se știa încă de când era mic ce-i plăcea și ce nu-i plăcea acestui băiat? Lui Moromete parcă îi zburase mintea din cap și, cu bună știință, făcuse schimb cu a unui alt țăran care vorbea cu tine așa cum vorbești cu un cal sau cu o vacă. Îl

puse pe Niculae la muncă și când văzu că băiatul nu se mișcă îl lovi și îl amenință: dacă nu vrea să asculte să se ducă de-acasă, s-o ia pe urmele celor trei, care au ajuns bine, Paraschiv lucrează la *ucebé*, să se ducă și el să intre acolo! Și pronunțase cu atâta satisfacție cuvântul, încât băiatul se înfricoșă, fiindcă era adevărat: Paraschiv nu făcuse nimic la București cu ideea lui de comerț, pierduseră și oile și caii și ajunseră toți trei măturători de stradă. *Ucebé*-ul acela (Uzinele Centrale București) tocmai asta era, o instituție binecunoscută în sat, unde ajungeau în cele din urmă cei care cădeau jos. La toți li se părea că dacă zic *ucebé*, în loc de măturător de stradă, pot să ascundă în acest fel adevărul nenorocirii lor... Nu se știe dacă Niculae avusese sau nu în primul moment gândul să fugă de-acasă, dar soarta fraților lui vitregi o sperie și pe Catrina, care încercă să-l țină pe băiat de rău... Nu era nimic, zise ea, bine că învățase și ăia trei ani, să stea și el să mai aștepte până ce se face mare și atunci să plece și el în lume... Și până atunci să facă ce zice tat-său...

II

Într-o zi se întâmplă însă ceva care dezvălui familiei că într-adevăr fusese vorba de o uneltire, dar nu din partea cuiva, ci se copsese singură și îndelung în mintea tatălui.

Iată ce se petrecu... Primeau din partea celor trei câte-o scrisoare o dată sau de două ori pe an, în care unul din ei mâzgălea ca vai de lume că o duc bine... Anii care treceau micșoraseră parcă totul, ura lor că fuseseră bătuți atât de tare înainte de a fugi, rușinea familiei că fugiseră ca niște hoți... Sciau acasă ca și când una s-ar fi răscumpărat prin alta... Dar niciodată nu spuneau ce însemna binele acela, în timp ce același Scămosu povestea în sat că îl văzuse cu ochii lui pe Paraschiv în cunoscutul costum de culoarea prafului, pe care scia, pe spinare, cu litere mari și albe acele litere rușinoase.

În același an, când Niculae rămase acasă, primiră de astă dată o scrisoare în plic și înăuntru găsiră o fotografie. Cei trei dădeau pentru întâia oară amănunte despre viața lor și iată ce spuneau, că Paraschiv nu mai lucra de mult la *ucebé*, că acum trecuse la *setebé* (Societatea Tramvaie București) și că era sudor autogen, câștiga atât pe lună. Nilă lucrase în ultimul an la un bloc, cărând materiale cu spinarea și inginerul îl lăudase și îl recomandase proprietarului care îl luase pe urmă portar. Asta era în plin centrul Bucureștiului, se numea Bloc-Algiu și se afla pe strada Cheia Roseti. Iar Achim era singurul care reușise totuși în comerț, ținea pe Calea Colentina un *Consum alimentar*. Urma fotografia ca o dovadă. Paraschiv arăta bine îmbrăcat, cu o banderolă mică pe braț, pe care se vedeau într-adevăr limpede literele S.T.B., iar Nilă cu o șapcă pe cap pe care scria *portar*. Se strânseseră toți în pridvor, fetele și mama. Niculae nu era acasă, era plecat cu caii. Se uitau la poză încercând să înțeleagă și ceea ce în scrisoare nu se spunea. Nilă arăta mai gras și avea ochii albiți, dați peste cap, stătea în mijloc cu o femeie cu gura strâmbată de o veselie a ei din momentul acela (sau poate că așa era ea strâmbă de felul ei), iar Paraschiv la fel, cu una cam neagră la față, putea să fie o țigancă (sau poate așa era ea neagră de felul ei), veseli amândoi, în timp ce Achim era mai greu de recunoscut, cu beregata înainte sub care atârna o cravată groasă, cu nodul cât un ghem, ai fi zis că se spânzurase cu ea și îi ieșise în felul acesta ochii din cap.

Rămaseră cu toții tăcuți, atinși de uimire. Vasăzică ajunseseră bine până la urmă cei trei și nu în zadar se zbătuseră ei să plece de acasă. Se vedea după haine, după chipurile lor și se înțelegea și din felul cum scriau că nu se mai gândesc deloc la ceea ce se întâmplase în dimineața aceea când fuseseră bătuți cu ciomagul și tăvăliți pe jos: spuneau „dragii noștri, dorim ca micile noastre rânduri să vă găsească în momentele cele mai fericite...” și se deducea din aceste rânduri întinse pe mai multe foi că acum, după ce au ajuns și ei cu meserii și au devenit bucureșteni, vor să uite ce-a fost și să se împace cu ai lor din sat, din moment ce soarta i-a despărțit și nu vor mai trăi niciodată împreună. Rămânea doar

ca cei de aici să uite, mai ales că întrebau și de Niculae, cum merge cu școala, ceea ce putea să însemne că într-adevăr nu mai aveau nimic cu nimeni, fiindcă în niciuna din scrisorile lor de până atunci nu puseseră asemenea întrebare. Nu însemna asta că ura lor contra mamei și a fraților vitregi se stinsese? Ceea ce mama și crezu, după obiceiul multor oameni care gândesc că dacă vezi tu lucrurile în bine, chiar dacă ele sunt rele, n-o să fie pe urmă vina ta că nu le-ai luat așa cum sunt. Și zise:

– Bine că au ajuns bine, că ajunseră de răsul lumii cu *ucebé*.

Nu se știe de ce, Moromete își ieși din pepeni. Se uită la ea cu privirea sticlind de vrăjmășie și îi spuse:

– Taci că ai auzit și tu de *ucebé*, lovi-te-ar moartea cu popa în brațe.

Nu se înțelese de ce tatăl nu era pe față bucuros de aceste știri neașteptate, se gândiră însă toți că în sinea lui îi părea bine, fiindcă uite că se putea spune că scăpase de grija lor și nu mai trebuia, ca până acum, să ia altă vorbă când cineva îl întreba ce mai fac copiii aia ai lui pe la București. Fetele chicotiră.

– Nilă parcă e adormit, zise cea mare observând cea dintâi poziția ciudată a ochilor acestuia în mijlocul fotografiei.

– Păi dacă e beat! izbucni deodată Moromete. Nu vedeți? Sunt beți toți!

– Ei taci că știi tu, i-o întoarce mama. Ai fost tu acolo să vezi că erau beți! Așa arată pozele.

– Nu, că ai fost tu, zise Moromete abia stăpânindu-și furia. De multe ori te-ai pozat tu!

– Nu, că le știi tu pe toate, zise mama pufnind în răs, fiindcă era adevărat că în viața ei nu fusese să se pozeze nicăieri și de ieșit din sat ieșise și ea de vreo două, trei ori, până la orașul cel mai apropiat, la Pălămida.

– Și muierile astea cine-or fi, tată? zise cea mică, avidă să afle tot, uitându-se acum singură cu fotografia în mână.

– Muierile lor, cine să fie, răspunse Moromete ridicând fruntea din pământ și ținând-o pe fată cu o privire la fel de albă cu a lui Nilă, deși în ziua aceea el nu băuse nimic. Și adăugă: Sau